

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A GYERMEKVÉDELMI GONDOZOTTAK
REZILIENCIA VIZSGÁLATA
A DÉL-ALFÖLDI ÉS AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN**

Homoki Andrea

Témavezető: Veressné Dr. habil Gönczi Ibolya

DEBRECENI EGYETEM

Humántudományok Doktori Iskola

Nevelés- és Művelődéstudományi Program

Debrecen, 2014.

I. Értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A gyermekvédelmi gondozásban lévő gyermekek esetében az iskolai életúttal kapcsolatos nemzetközi és hazai kutatási eredmények alapján előre jósolható a lemorzsolódás, az iskolai kudarcosság. A diszfunkcionális működéssel jellemezhető, vér szerinti családjaik hátrányos helyzetükből fakadóan veszélyeztetik a gyermek egészséges testi, lelki, értelmi, erkölcsi fejlődését. A társadalmi egyenlőtlenségek rendszerében a hátrányokkal, hiányokkal jellemezhető, deprivált társadalmi státusú családokból származó gyermekek sikeres társadalmi integrációja akadályozottá válik. A szegénység kulturális meghatározottságáról szóló elméletek ismeretében, a generációról generációra átörökített deprivációk, mintegy küszöböt képezve kijelölik a gondozottak helyét a társadalmi struktúra alsóbb rétegeiben. Életükben a származási háttér fenti jellemzői miatt elsősorban az iskola mint társadalmi intézmény töltheti be a mobilitási csatorna szerepét. A nemzetközi kutatások eredményei szerint a világon 30%-ra tehető a gyermekvédelemben élő – de veszélyeztetettsége ellenére is – boldoguló gyermekek aránya. A hazai arányok becslésén túl, célunk a gyermekvédelmi gondozásban élő 12-18 éves korcsoporthoz tartozók átfogó reziliencia vizsgálata volt. A reziliencia kifejezés magyar fordításban rugalmasságot jelent, társadalomtudományi értelmezése szerint egy olyan sajátosság, mely az egyént a hosszan tartó nehézségek, súlyos traumatizáló hatások ellenére is képessé teszi a sikeres integrációra. A disszertációban Chicetti és Cohen meghatározása nyomán az egyén – hosszan tartó kedvezőtlen külső vagy belső hatások ellenére tanúsított – sikeres alkalmazkodó képességét, előremutató viselkedését követjük. A nemzetközi irodalomban – a múlt század közepétől eredeztethető – reziliencia-kutatások a pszichiátria, pszichológia, pszichopatológia területén vizsgálták a jelenséget. A rizikó faktort jelentő társadalmi hátterek (szegénység, hajléktalanság, különböző devianciák, mentális betegségek) összefüggésrendszerében a jelenség kutatásának szociológiai aspektusa is megjelenik, amikor a reziliencia-kutatások első és második hullámában a szerzők a társadalmi intézmények felelősségére (iskola) és a talajvesztettség, biztonság, állandóság hiányából fakadó deviancia negatív társadalmi következményeire, terheire irányítják a figyelmet. Feltárták azokat a kockázati tényezőket, melyek adaptációs nehézségek elé állíthatják az egyént és rámutattak azokra a védőfaktorokra, melyekkel a negatív behatások ellenére, mégis indukálható a pozitív irányú alkalmazkodás.

A gyermekvédelmi reziliencia-kutatásunk során a disszertációban ismertetett nemzetközi kutatások második szakaszában feltárt elméleti komponensekből indultunk ki. Ann Masten

2007-es munkájában közölt komponensek jelzik a reziliencia szintjeit. Hazánk gyermekvédelmi rendszerében érintett kiskorúak vonatkozásában az iskolai sikerességen túlmutató, a reziliencia környezeti hatásait és belső tényezőit egyaránt számításba vevő vizsgálat még nem zajlott. A veszélyeztető családjaikban élő védelemben vétel alatt álló gyermekek és a családjaikból már kiemelt, a gyermekvédelmi szakellátás valamely gondozási helyén (gyermekotthonban, nevelőszülőnél) elhelyezett serdülők összehasonlító vizsgálatakor a gyermek kapcsolati teréhez (családi, iskolai, társas támogató környezet) és a belső erőforrásokhoz (én-hatékonyság, élet értelmébe vetett bizalom) kötődő komponensek vizsgálatát végeztük. A gyermekvédelmi státuszú gyermekek esetében az iskolai eredményességük függvényében követtük nyomon a reziliencia-tényezők alakulását. Vizsgáltuk, hogyan alakulnak a kapcsolataik a számukra kompetens, védelmet biztosító felnőttekkel; veszélyeztetettségük ellenére mennyire domináns reziliencia-tényező a szülővel ápolt élő, támogató kapcsolat; szocio-ökonómiai hátrányaik ellenére jellemezhetőek-e az iskolai kapcsolati tőke magasabb szintjével; jelen vannak-e az életükben támogatást nyújtó tanárok, professzionális segítők, diáktársak (pad- és kortársak), akikkel pozitív társas közösségi élményeiket átélhetik. Arra kerestük a választ, hogy a gyermekvédelmi rendszerben gondozott gyermekek esetében milyen védőfaktorok mutathatók ki, amelyek hozzájárulhatnak az iskolai eredményességük növeléséhez, az aktuális élethelyzetükre jellemző környezeti kockázati tényezők ellenére is. A professzionális gyermekvédelmi beavatkozások során érvényesülő rendszerelméleti megközelítés révén, illetve figyelembe véve azt, hogy a vizsgált reziliencia-jelenség külső és belső tényezői is kizárólag rendszert alkotva eredményezhetik a nehézségekkel jellemezhető gyermekkorban való boldogulást, a disszertáció elméleti és empirikus részének keretében egy modern, rendszerelméleti modellt alkalmaztunk. A rendszerszemléletű szociális munka elméleti és gyakorlati Welch-féle, 1987-es humán ökörendszer modelljében: a társadalom (nemzet, állam) kultúra, helyi közösségek, család, interperszonális, intraperszonális és fizikai szintekhez rendeltük a vizsgált reziliencia összetevőket, és a következő hipotéziseket állítottuk fel: 1-2. A társadalom és a kultúra szintjein kimutatható a szabadidős közösségi- és a családi interakciók mennyisége és minősége összefügg a reziliencia iskolai sikerességet is meghatározó komponenseivel.

3. A helyi közösségek szintjén kimutatható a támogató iskolai és gyermekvédelmi környezet, illetve a szakmaközi együttműködések pozitív hatása a gyermek rezilienciájának én- és társas hatékonyságot növelő összetevőire. 4. A vizsgált populáció sajátos helyzete ellenére feltételeztük, hogy a családi struktúra és a kapcsolatok jellemzői hatással vannak a gyermek

személyes hatékonyságának és iskolai előmenetelének alakulására. 5. *Interperszonális* szinten a családi diszfunkciók ellenére feltételeztük, hogy a gyermekkori kapcsolati tőke, a társas pozitív élmények megélésének képessége nem független a családi társadalmi tőkétől, melynek mérhető hatása van az iskolai eredményességre és az azzal összefüggésben álló összetevőkre. 6. *Intraperszonális* szinten összefüggéseket feltételeztünk a személyes hatékonyságot meghatározó tényezők – a szociális belső kontroll, önelfogadás, az érzelmek kifejezése és a felnőttek támogatásának érzékelése – között. 7. Fizikai szinten Sahoo koncepciója alapján feltételeztük, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő egészséges gyermeki személyiség testi, lelki, mentális fejlődésének, rezilienciájának elősegítéséhez a vizsgált komponensek egymást kiegészítő, korrekatív hatásának érvényesülése szükséges. A védőfaktorok igazolt összefüggései mentén körvonalazódnak az együttállások, melyek alapján felrajzolható egy egyéni gyermekvédelmi reziliencia modell, melyben az egyes dimenziók mérésével láthatóvá válik a gyermek reziliencia szintje, ezáltal feltárulhatnak a fejlesztést igénylő területek.

II. Alkalmazott módszerek vázolósa

A disszertációban 2012-13. évben végzett gyermekvédelmi vizsgálatunk eredményeit és annak elméleti hátterét ismertetjük. Magyarország Dél-alföldi és Észak-alföldi régióinak leghátrányosabb helyzetű, komplex programmal segített 13 kistérségi gyermekjóléti alapellátásában, illetve a régiók hat megyéjének Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatainál nyilvántartott gyermekvédelmi gondozottak körében kérdőíves (N=371) adatgyűjtés és a válaszadók iskoláinak pedagógiai programjával, arculatával kapcsolatos dokumentumok elemzését végeztük. A serdülőkorban lévő gyermekvédelmi gondozottak reziliencia vizsgálatához, a minta speciális jellege révén a validált nemzetközi reziliencia-skálákat teljes mértékben adaptálni nem tudtuk, azonban a vizsgált reziliencia komponenseket mérő saját skáláink belső érvényességét, reliabilitását Cronbach alfa szintek számításával ellenőriztük. Mind a védelembe vett, mind a családjaikból már kiemelt gyermekek számára készült kérdőív első blokkjában általános, demográfiai kérdések szerepeltek (nem, életkor, nemzetiség, nyelvhasználat, iskolai státusz). A mérőeszköz következő részében a koragyermekkori élmények reprezentációira és a családdal megélt kapcsolatok minőségének érzetére, emlékére kérdeztünk rá skálák és metafora-analízis módszerével. Itt kaptak helyet azok a kérdések is, melyek a gyermekvédelmi rendszerbe kerülés időpontjára, körülményeire, a családstruktúrára és annak állandóságára vonatkoztak. A családi erőforrások feltérképezésekor a szülők társadalmi státusát mérő mutatókat használtuk. Rákérdeztünk az iskolai végzettségükre, a foglalkozásukra, a lakóhelyre, a lakóingatlanuk jellegére, tulajdoni viszonyaik, tartós

fogyasztási cikkekkel és kulturális javakkal való ellátottságukra. A szakellátás rendszerében élő válaszadók esetében ezeket a kérdéseket kiterjesztettük a gondozási helyre, a nevelőszülőkre, gyermekotthonokra/lakásotthonokra is. A családi erőforrásokon túl, az iskolai erőforrások jellemzőit Likert-skálával tártuk fel. Mértük az iskolai teljesítményük szubjektív megítélését és objektív mutatóját, a teljesítményre vonatkozó önértékelésüket. Az iskolai munkában és pszichés, mentális egészségük vonatkozásában rákérdeztünk az őket támogató segítők körére, a professzionális segítség igénybevételének szükségességére, ezáltal feltárultak traumatizált életeseményeik is.

Kutattuk a tanórán kívüli szabadidős tevékenységek rendszerét, a válaszadókat motiváló tényezőket, a hétköznapijokban megjelenő devianciák előfordulási gyakoriságát, jellemzőit a dohányzástól a bűnelkövetésig.

A mérőeszköz következő részegységében a gyermekek kapcsolati tőkéjének és hálójának feltárását a Moreno-féle 1934-es szociális atommag, a társas háló mennyiségi és minőségi szempontú felmérésével céloztuk. A gyermekvédelmi gondozottakat körülvevő kapcsolati tér megjelenítését is kértük azáltal, hogy önmaguknak egy úgynevezett szívverdőben történő elhelyezését követően a számukra fontos, szívükhöz közel álló személyeket is tüntessék fel. A jövőjükbe és az életbe vetett hit, bizalom reziliencia összetevők mérésére egy 2005. évi kutatásunk validált skáláját alkalmaztuk.

Kiegészítő módszerként az iskolai környezet jellemzőiről dokumentumok elemzésével nyertünk kvalitatív adatokat, melyek kódolását követően kvantitatív adatokhoz jutottunk. Támogatónak és a társszakmákkal együttműködőnek minősítettük azokat az iskolákat, melyekre jellemző az elméleti részben hivatkozott esélyteremtő, felzárkóztató, egyéni készség- és képességfejlesztésre, a szabadidő hasznos eltöltésére, a mentorálásra, az önismeret fejlesztésére, az iskolai és a tanulási tér illetve a környezet tudatos alakítására, otthonossá tételére való törekvés. A környezet jellemzőit a következő dimenziók mentén ragadtuk meg: az osztály mérete, nyitottsága, a tanulási formák, helyzetek típusai (kooperatív kis létszámú csoportokban való munka, osztatlan életkori csoportok) valamint az önálló tanulásra fordított idő mennyisége. Továbbá megjelenik az egyéni bánásmód központi elvvé szerveződése, a tanulóközpontú szemlélet. Támogató környezetnek minősítettük azokat az iskolákat, ahol fontosnak tartják az egyes szubkulturákhoz, társadalmi közösségekhez, csoportokhoz való tartozás lehetőségeinek biztosítását, esélyt teremtenek az ezekbe való integrációra, az iskolai programok során törekednek a boldogság, sikeresség megélését elősegítő élmények biztosítására. A fenti tartalmak online fellelhetőségét illetve pedagógiai programokban való megjelenésük gyakoriságát dokumentumok elemzése során is vizsgáltuk.

III. Eredmények tézisszerű felsorolása

Hipotéziseink és eredményeink egyrészt a szakellátottak és a védelembe vettek eltérő vonásaira, másrészt az iskolában eredményesen integrálódó és az ezen a téren gyengén teljesítők közötti különbségekre vonatkoznak. Az alábbiakban a hipotézisek rendjét követve mutatjuk be legfontosabb eredményeinket.

Az első hipotézis a gyermekek szabadidős közösségi- és a családi interakcióinak a reziliencia iskolai sikerességet is meghatározó komponenseivel való összefüggéseinek vizsgálatára irányult. A válaszadók társadalmi, kulturális interakciói, kapcsolataik a Masten-féle reziliencia tényezőkkel való összefüggéseinek feltárásakor az interakciók minőségi dimenziója és a gyermeki autonómia szintet is meghatározó önértékelés, önállóság, problémamegoldás tényezők együttállása mutatkozott. A pozitívan reprezentált koragyermekkor hatása a serdülőkorai autonómia szintet is meghatározó önértékelésre kimutatható, ahogyan a társas támogatottságra is számottevő. Azoknak a gyermekeknek kedvezőbb a családi, iskolai, társas támogatottsága serdülőkorban, akiknek korai családi élményeik reprezentációi pozitívak, függetlenül aktuális veszélyeztetettségüktől, gyermekvédelmi státuszuktól. Hasonlóképpen, összefüggést találtunk a vallásos hit, továbbá az élet értelmébe vetett hit és a társas támogatás vonatkozásában is. Minél jellemzőbb a hit, minél pozitívabb az életbe vetett bizalom, annál kiterjedtebb kapcsolati hálóval bír a válaszadó gyermekvédelmi gondozott serdülő.

Szignifikáns különbséget találtunk gyermekvédelmi státusz alapján az iskolai eredményesség és a társas támogatottság mértékét mérő mutatók esetében. A családjaikban élő védelembe vett gyermekek családi interakcióinak mennyisége és minősége kedvezőbben alakul, mely eredmény nem meglepő, ha a szakellátottak életében bekövetkező családszakadásra, családjukból történő kiemelésre gondolunk. Érdekes eltérés mutatkozik azonban az iskolai eredményesség vonatkozásában. Minél több időt töltenek a helyettesítő védelmet biztosító gondozási helyen (gyermekotthonban vagy nevelőcsaládban) a szakellátás rendszerében élők, sikeresebbek, eredményesebbek az iskolában, mint a – Newman terminusával kifejezve – megbomlott harmóniájú családjaikból iskolába érkező védelembe vett gyermekek. Lazarsfeld paradigma módszerével specifikáltuk az összefüggést az iskolai eredményesség és a szervezeti tagság alakulása között a két vizsgálati alcsoporthoz tartozók esetében. Míg a védelembe vett gyermekeknél nem mutatható ki szignifikáns összefüggés a szervezeti tagság és az iskolai eredményesség között, addig a szakellátásban élő gyermekek vonatkozásában ez

az összefüggés fennáll. Minél sikeresebb az iskolában a gyermek, azaz tanulmányi eredménye és társas (tanár-diák; diák-diák) támogatottsága az iskola falain belül minél kedvezőbben alakul, annál nagyobb valószínűséggel tagolódik be valamely iskolai szabadidős közösségbe, kiterjesztve ezzel egyéni kapcsolati hálóját.

Az iskolai eredményességgel jellemezhető gyermekek esetében a Masten elmélete szerint értelmezett belső tényezőként számon tartott önértékelés, önállóság és problémamegoldás pozitívabban alakul, mint sikertelen társaik esetében, ahogyan a vallásosság és a családi, közösségi, élmények pozitív megélésének képessége is összefüggést mutat az iskolai sikerességgel.

A második hipotézisünkben a támogató iskolai és gyermekvédelmi környezet, illetve a szakmaközi együttműködések pozitív hatását vizsgáltuk a gyermek rezilienciájának én- és társas hatékonyságot elősegítő összetevőire, iskolai eredményességére. Eredményeink szerint az iskolában dolgozó pedagógusok támogató attitűdje, a tanulásban vagy a szabadidő hasznos eltöltésében közreműködő kompetens felnőtt gyermeki bizalommal fogadott jelenléte előmozdíthatja az iskolai eredményességet. Azokban az iskolákban, ahol a dokumentumok elemzése kapcsán gyakrabban és mélységében is tetten érhető a szakmaközi együttműködés a gyermekvédelmi intézményrendszerhez tartozó szervek társszakmáinak képviselőivel, a sikeres iskolai életutat járó gyermekek egyéni kapcsolati hálójában nagyobb arányban jelennek meg a támogató felnőttek mint a pszichológus, fejlesztő pedagógus, nevelőtanárok, tanárok, gyámok, családgondozók, akiknek a támogatását a gyermekek érzik.

A harmadik hipotézis szerint azt vizsgáltuk, hogy a családi struktúra és a kapcsolatok jellemzői milyen hatással vannak a gyermek személyes hatékonyságának és iskolai előmenetelének alakulására. Az adataink alapján úgy tűnik, hogy a hétéves kor előtti kiemelésből eredő családszakadásnak nincs szignifikáns hatása a későbbi iskolai eredményességre a gyermekvédelmi szakellátásban élő serdülők esetében. A gyermekvédelmi szakellátásba került gyermekek csoportjában feltételeztük, hogy azoknál az eseteknél, amikor a családból történő kiemelésre a gyermek kisiskolás kora előtt sor került, azaz a családstruktúra bomlása ebben a korai szenzitív időszakban következett be, a megélt trauma hatására a gyermekek sikertelenebbek, függetlenül az eltelt időtől, mint azok a gyermekek, akiknél a családstruktúra állandósága hétéves korig biztosított volt. Ennek az eredménynek a függvényében elmondható, hogy a védelembe vétel indokolatlan elnyújtása adott esetben a gyermek későbbi iskolai boldogulása, eredményessége ellen hathat, akadályozva ezzel sikeres társadalmi integrációját. A fenti eredmény hangsúlyozását azért tartjuk fontosnak, mert mind

a gyermekjóléti alapellátásban, mind a gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók körében gyakran megélt és megfogalmazott kérdés, hogy – egyfelől, meddig érdemes a veszélyeztető családban hagyni a gyermeket, – másfelől, hogy miért kellett ennyi ideig a veszélyeztető családjában tartani a gyermeket. A fenti kérdésfelvetések háttérében a Compton és Galaway által is leírt szociális munka dilemmái közül a beavatkozás dilemmája áll.

A negyedik hipotézisünkben a családi diszfunkciók ellenére feltételeztük a családi társadalmi tőke mérhető hatását az iskolai eredményességre és az azzal összefüggésben álló összetevőkre. Kimutattuk az iskolai eredményesség és a pozitív életérzések közötti szoros összefüggést, mely összefüggés irányát is vizsgáltuk lineáris regressziós eljárással. Eredményeink szerint a pozitív életérzések hatása az iskolai eredményességre számottevőbb, mint abban az esetben, amikor a függő változó a pozitív életérzés, a regressziós modellbe belépő iskolai sikeresség hatása gyengébbnek mutatkozik. A pozitív életérzések hatása azonban nem független a családi társadalmi tőkétől. A családi társadalmi tőke minőségi dimenziója, azaz a pozitív tartalmú szülői kommunikáció és viszonyulás – ahogyan azt Pusztai 2009-es eredményei is mutatták – erőteljesebb hatással bír, mint a közös tevékenységek során átélt élmények. Az eredmény a minőségi idő fontosságán túl a pozitív, megerősítő kommunikáció fontosságára irányítja a figyelmet. A posztmodern fogyasztói társadalmakban jellemző „élményhajszolásnál, programdömpingnél” fontosabbnak tűnik a pozitív szülői kommunikáció, az értő figyelem, pozitív megerősítés, visszacsatolás. Annak ellenére hangsúlyozzuk ezt, hogy a fenti jelenségek főként középosztályi problémaként definiálhatók. A gyermekvédelmi státusz szerinti összehasonlítások során fény derült arra, hogy a hétköznapi interakciók, közös tevékenységek mennyiségi alakítása szempontjából a szakellátás rendszerében szignifikánsan kedvezőbb helyzetben vannak a gyermekek, éljenek gyermekotthonban vagy nevelőcsaládban, ez gondozási hely típusától függetlenül igazolható. Abban az esetben, ha összehasonlítjuk a minőségi, pozitív szülői/gondozói kommunikációt a fenti változó függvényében, szignifikáns eltérést mutatnak gyermekvédelmi státusz szerint az összehasonlított átlagok. A gyermekotthonban élő gyermekek esetében bár a programok mennyisége és tartalma igazodik a posztmodern társadalom diktálta gyakorlathoz, azonban a felnőttek megerősítő, pozitívan visszacsatoló kommunikációja lényegesen kedvezőtlenebbül alakul, mint a nevelőcsaládokban élő gyermekek vagy akár veszélyeztető vér szerinti családjaikban élő védelembe vett társaik esetében. Függetlenül gyermekvédelmi státusztól, a felnőttek lelki, kommunikációs támogatását megélt gyermekek iskolai sikeressége jellemzőbb. A sikeres iskolai életutat bejáró gyermekek közül minden negyedik gondozott

igénybe vette szakember segítségét elsősorban családi történések, a kiemelés okozta traumák, beilleszkedési gondok miatt.

Az ötödik feltételezésünk a személyes hatékonyságot meghatározó tényezők – a szociális belső kontroll, önfogadás, az érzelmek kifejezése és a felnőttek támogatásának érzékelése – vizsgálatára irányult. Kapcsolódva az előző hipotézishez köthető lelki támogatottság vonatkozásában született eredményhez, az intraperszonális szinten vizsgált személyes hatékonyság fogalomkörébe sorolt szociális belső kontroll szintje és a pszichológusi segítség igénybe vétele között is összefüggést találtunk. A szociális belső kontroll összefügg az önértékeléssel, a pozitív élethelyzetek alakulásával, a negatív érzelmek, élmények megfogalmazásának képességével, mely tényezők iskolai eredményességgel való összefüggését eredményeink igazolják. Értelmezésünkben ezért gyermekvédelmi státusztól függetlenül is sikeresen előmozdíthatóvá válhat az iskolai boldogulás a gondozottak szociális belső kontrolljának célzott fejlesztésével.

Fizikai szinten Sahoo koncepciója alapján hatodik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő egészséges gyermeki személyiség testi, lelki, mentális fejlődésének, rezilienciájának elősegítéséhez a vizsgált komponensek egymást kiegészítő együttállása szükséges. A védőfaktorok igazolt összefüggései mentén körvonalazódnak a reziliencia mintázatok, melyek alapján felrajzolható egy egyéni gyermekvédelmi reziliencia modell, melyben az egyes dimenziók mérésével láthatóvá válik a gyermek reziliencia szintje, ezáltal feltárulhatnak a fejlesztést igénylő területek. A humán ökörendszer előző szintjein kimutatott összefüggések a reziliencia jelenségének multidimenzionális jellegét igazolják. Eredményeink alapján a reziliencia nem szűkíthető le az iskolai eredményességre. A gyermekek életében mint térben és időben változó diffúz jelenségként értelmezhető a nehézségek ellenére is realizálódó rugalmas megküzdés, boldogulás. Egyetértünk Sahoo 2011-es munkájában közölt gondolatával, miszerint az, hogy a reziliencia tényezők közül melyek válnak a boldogulást leginkább elősegítő tényezőkké a gyermek hétköznapjaiban, az folyamatosan változhat életkora, speciális élethelyzete révén. Feltételezésünkkel egyezően a serdülő korban lévő gyermekvédelmi gondozottak esetében az iskolai eredményességet igazoltan előmozdító reziliencia tényezők kapcsolati térhez és egyéni belső térhez köthető csoportosításával egy gyermekvédelmi reziliencia modellt ábrázoltunk. A humán ökörendszer szintjein vizsgált, iskolai eredményességgel összefüggést mutató változókat a családi, iskolai, társas támogatás, én-hatékonyság és az élet értelmébe vetett bizalom szinterekhez csoportosítottuk. Reziliensként minősítettük azokat a válaszadókat, akik a klaszteranalízis módszerével nyert csoportosítások során legalább két szintéren a legjobb mutatókkal

jellemezhető csoportokba tartoztak. Eredményeink szerint hazánk vizsgált régióiban a válaszadó reziliens gyermekvédelmi gondozottak aránya 26%-ra tehető.

A külső kapcsolati térhez és a belső, egyéni erőforrásokhoz rendelt változócsoporthoz kiindulva a kirajzolódó modell alapján a jövőben kidolgozható egy gyermekvédelmi gondozottak egyéni reziliencia szintjét mérő skála, továbbá alkalmas lehet a vázolt reziliencia modell arra, hogy jövőbeni longitudinális vizsgálatokkal feltárjuk a domináns összetevők alakulását a különböző életkorokban.

IV. Az értekezés tárgyában megjelent publikációk listája

1. Homoki A. (2005) Jövőképek és életesélyek. Az „aranyhal esete” a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatalokkal. In: Szretykó Gy. (ed) *Az ifjúság helyzete és jövőképe. Adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez*. Comenius Bt. Pécs. 233-251.
2. Homoki A. (2010) Roma tinédzserek jövőképe néhány Békés megyei településen. In: Karlovitz J. T. (ed) *Eltérő bánásmódot igénylő gyerekek a magyar közoktatásban*. Neveléstudományi Egyesület Kiskönyvtára 4. Budapest. 37-54.
3. Homoki A. (2011) Viharsarki nevelőszülők mint a posztmodern gyermekkor formálói. *Esély*, 2. 89-109.
4. Homoki A. (2011) A gyermekvédelmi rendszer biztonsági és bizonytalansági faktorai. A lakásotthonokban élő gyermekek, fiatalok reintegrációs folyamatának elemzése a szociálpolitika főbb értékei mentén. In: Kozma T. & Perjés I. (eds) *Új kutatások a neveléstudományokban 2010. Törekvések és lehetőségek a XXI. század elején* ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. CD-melléklet
5. Homoki A. (2011) Child care's dilemmas in the primary schools. *Practice and Theory in Systems of Education*, 5. 4. 321-330.
6. Homoki A. (2012) A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkavégzéséhez kapcsolódó dilemmák: egy kisváros intézményeiben folytatott kutatás eredményeinek tükrében. *Educatio*, 24. 1. 151-158.
7. Homoki A. (2012) Pedagógus-továbbképzési rendszer jellemzői a kereslet, kínálat függvényében. *Képzés és Gyakorlat*, 9. 3-4. 2-17.
8. Homoki A. (2012) Az iskolai sikerességet előmozdító tényezők a gyermekvédelmi gondozottak esetében In: Benedek A. & Tóth P. & Vedovatti A. (eds) *A munka és nevelés világa a tudományban*. Közoktatási Vezetők Képzéséért Alapítvány. Miskolc. 309.
9. Homoki A. (2012) A hátrányos helyzetű gyermekek nevelését segítő oktatási tartalmak a pedagógus-továbbképzések keresleti-kínálati adatainak tükrében In: Szretykó Gy. (ed) *Gazdasági kannibalizmus, hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment: A hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci helyzetének szociológiai és humánpolitikai aspektusai*. Comenius Kft. Pécs. 426-448.
10. Homoki A. (2013) Előszó. In: (ed) Segal H. *Mindenhol Otthon 2*. Otthonodba hozzuk a világot Alapítvány. Gyula. 7-9.

V. Egyéb közlemények:

1. Homoki A. (2012) Előszó. In: Segal H. (ed) *Mindenhol Otthon 1.* Otthonodba hozzuk a világot Alapítvány. Gyula. 4-5.
2. Homoki A. (2012) Népesedés humángazdaság és társadalompolitika. *Comitatus Önkormányzati Szemle*, 22. 208. 88-92.
3. Homoki A. (2010) A közoktatási intézmények gyermekvédelmi feladata a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésében. In: Paksi V. & Tibori T. (eds) *Konfliktus és Innováció.* Magyar Szociológiai Társaság. Budapest. 57-58.
4. Homoki A. (2010) Elmélet és gyakorlat kölcsönösen ösztönző viszonya. *Új Pedagógiai Szemle*, 5. 119-123.
5. Homoki A. (2010) Szociológia és Szociálpolitika. In: Tulkán I. (ed.) Írásbeli Záróvizsga Tesztkönyv. Szegedi Tudományegyetem Egészségügyi és Szociális Képzések Intézete. 469-476.
6. Homoki A. & Kovács Á. (2008) Békés megyei nonprofit szervezetek szerepvállalása a szociális és az egészségügyi szolgáltatás területén In: Szretykó Gy. & Vezér M. (eds) *A nonprofit szervezetek szociológiai és társadalom-gazdaságtani problémái.* Comenius Bt. Pécs. 489-520.
7. Homoki A. (2004) *Demokrácia a gyermekvédelemben, gyermekvédelem a demokráciában. A gyermeki jogok érvényesülése.* BM TEGYESZ, PHARE kiadvány. 25-38.